

Gazeta Transsilvaniei.

Gazeta este de două ori adevărată: Mercurul și Sâmbăta. Fiecare odată pe săptămână, adică Sâmbăta. Prețul lor este pe un an 10 f. m. c., pe diumătate anu 5 f.; iar pentru țări străine 7 f. pe unu som. și pe anul întregu 14 f. m. c. Se prenumera la toate postele imperatești, cum și la toți cunoscuții noștri DD. corespondenți. Pentru serie „petitu“ se ceru 4 cr. m. c.

Insciintiare de prenumeratiune

Gazeta Transsilvaniei și Fôia pentru minte, anima și literatura pe anul 1853.

Redacțiunea are mare dorința, încă la începutul anului curgătoriu, că fiindu prin putința se întempline cerințele On. Publicu cititoriu și în ceea ce privește la înmulțirea tesutului singurului acestui organu nationale; nu vă inse a ști, cine pôrta vină: cumca pe lungă totă jertfa din parte — ei sî peste totă putința a da și Fôia câte o còla pe septemana. Jertfa e dulce, cându ea se pune îndoită pe altariul dulcei natiuni! —

Deci pe anul venitoriu va eși „Gazeta“ în formatul acestu, cu litere și slove noue, totu de 2 ori pe septemana.

La „Fôia“ de pen'acum se vâ mai adauge încă o diumătate còla cu litere, și asia vâ eși și „Fôia“ una còla întrêga pe septemana; ambe în formatulu estu de facia.

Ceea ce privește la cuprinsulu „Fôiei“, elu se va acomodâ, atatu după respectatele cerințe ale On. Publicu, catu și după diversitatea plaselor cititorie.

Inteligința natiunii noastre e provocată cu totă cadința, că se nusi mai ascunde talentele cu dauna înaintării literaturii și a culturii nationale; și deca Redacțiunea, lepedându toate interesele s'ale, mai încarca asuprași acêsta sarcina derepanatorie de sanetate, numai din datoriu catra natiune: se nusi pregete nici ea, celu pueinu cu produptele ingeniilor s'ale, din acêsi datoriu, a o ajutâ —

Prețulu prenumeratiunii pe unu anu întregu e: 10 f. m. c.; pe Semestru 5 f. în launtru; iar în afora: 14 f. m. c. pe anu, sêu 7 f. pe semestru; pentru Brasiovu 4 f. m. c. și cu portarea pe a casa 4 f. 30 cr. m. c. pe semestru.

Se pôte prenumera pe la stimatii noștri DD. corespondinți, precum și prin c. r. oficie postali, cu scrisori francate; inse fora amanare.

Redacțiunea.

Monarchia austriaca.

Din comitatulu Satumare, 23. Nov. 5. Dec.

Domnule Redactoru! Au nu ve vetimira, che din parțilo acestea, pentru interesele nationale, — precumu le plăce unora a crede — pèrdute, qua o cometa pe ceriu, vi se ivese unu corespondinte?!*) — Mirative Domnulu meu! numai se fiti convinși, che precumu dopo prejudecata poporulu cometa cereasca preînsemneasa ceva schimbări radicali politicesti, sau geogonesti: asia aceasta a mea corespondinția, — fora arrogantia se fie disu — credu se fie precursoru unei stramutari esențiale în privința culturii nationale, și a litteraturii romanesti**). —

Amu dormitu pono acuma, Domnulu meu! Nu voimu a ispiti cauzele stării a celeia letargice; destulu, che visurile neau fostu foarte neplacute, și tresindune, amu aflatu: che suntemu cuprinși de unu întunerecu desu, prin quare ochii noștri numai cu usteneala au pututu se strabata, pono la unu raziu, ce în o departare foarte însemnatore se vedea a se înalția în marginile orizonului.

Inse întunereculu se imprastie, raziulu luminei cu pasi grabnici și securi alearga pe cursulu ei. Numai cu dea voica se nu latimiu întunereculu (!) și ceriul nostru va fi luminatu și serinu.

Acasta este convingerea mea. — Pôte, se dica unii, che sumu optimistu. Namu ce le face; eu odata sumu asia, și nu altmintrelea.

Acuma Domnule Redactoru! dopo ce, prin acestea pucine cuvinte introductorie, neamu facutu cunoscuti, se vorbimiu despre quateva lucruri, asia precumu se cuvine celoru cunoscuti, cu tota confidinția. — Stiu, che precumu pre Voi, Domnulu meu! asia și pre toti lectorii Foaiei Dniei Vostre, multu ve va interessa a audi și a întielege ceva despre pasii, quari ici còle în sinulu natiunii se facu pentru înaintarea culturii morale și scientifiche a aceleiasi. — Iata amu de a referi despre unu. —

Escellintia Sa, episcopulu romanu gr. cath. al Oradei mare, D. Vasiliu Erdelyi, în conformitate cu zelulu, cu quare înbratioseasa toate interesele esistenței și culturii nationale, sau întrepusi la Înaltul Regimu și pentru gimnasiulu Beusianu! — Acestu gimnasiu, pono în timpurile mai noue, au fostu gimnasiu deplinu cu 6 clase, cu atotia professori, și unu directoru. Inse dopo proiectulu nou ministeriale, în privința scoleloru esitu, n'au pututu se remana în starea antiqua. Bine, che daro saru fi pututu preface în gimnasiu micu cu 4 clase; inse acasta nu este, ce dorește

natiunea, și ce se necesiteasa prin lipsele, și defektele ei celea spirituale. Natiunea noștra în Ungaria numai acestu unu institutu mai înaltu l'are; dreptu acea se cuvine, qua acestu unu institutu, în tota privința se respunda lipselor și demnității natiunii. — Sau adequa, gimnasiu mare, cu 8 clase și 12 professori, sau nemica! — Și spre accasta au fostu îndreptata și tota starruirea Escellintiei Sale. — Numai Înaltul regimu au respunsu, che é gata a fi intru ajutoriu natiunii pentru sustinerea și organizarea acestui institutu, deache și natiunea va conferi dopo ale sale puteri ceva. — Si de vomu fi neprecuprinsi*), vomu recunoste, che Înaltul regimu are dreptu. Greutatele și sarcinele statulu suntu nenumerate, prin urmare nu putemu ofta, qua numai totu statulu, și statulu se fie de facie pretutindinea. Se facemu și noi, quatu vomu puté. Se cautamiu la alte natiunalitati, la alte Religioni, pentru esemplu: la reformati. Acestia nu asteapta qua porumbulu friptu se sbore în gurale. Cine fundeasa și cine sustine la densii a toate scoli mai înalte și mai mici? — Au dora statulu? — Nici de quatu, ci însasi natiunea. —

În urmarea acestora, Escellintia Sa, episcopulu nostru, au emis unu cerculariu inimosu și energicu la toti preotii și credinciosii subpusi grigei sale cei parintesti. — (Aici putemu întreba ore provocatusau și Fratii noștri neuniti Romani? — ce n'aru fi scopulu neconforme, fiindu che, precumu stimu, o jumetate a tinerilor romani, quarii cearca gimnasiulu Beusianu, suntu neuniti și cultura ne pretinde puterile împrenate.) — În acestu cerculariu provoca Escellintia Sa pre toti preotii, și poporeni romani, qua se faca colepta, pentru înființarea unui fondu, din quare, înpreunanduse cu fondulu celu pono acuma, prin reposatulu eppu Vulcanu depusu, saru solva cei 12 professori ai gimnasiulu; assecurundune totdeodata, cumche este affidatu despre pariea În. Regimu, che defeptulu se va suppleni prin statu. — Acasta provocatiune, în celea mai multe comunitati ale comitatulu acestuia sau și publicatu, — cu ce effectu? — Nu suntemu anche în stare a insciintia. — Inse credemu, che totu romanulu adevratu va întielege, va recunoste interessulu suu; și sequarele cu denariul suu va concurge la realisarea unui monumentu asia ponderosu și într'atata încurgatoriu în esistența și cultura natiunale. —

Si acumu miasi include corespondinția. — Inse D. Redactoru! fiindu che întieca ora amu ocasiune a me pune în raportu cu pretiuita Foaie a Dniei vostre, iertati, qua se facu pucinele vòrbe despre însasi acasta Foaie; și acasta voiu se facu cu acea presubpunere, cumche Dnia vòstra nu veti lua în nume de reu nepretensiosele mele observatiuni. (Va urma.)

*) Nu. Neci cum nu, cumca se ivesce; ci, cumca nu se a ivitu și pene acumu, avemu cuventu a ne mira! — R.

**) Vederemo. — R.

*) Atota, quatu nepreocupatu, unbefangen. — R.

Амператъли. Мемврий фамилие Ампертеши, че сунт киешацї да моншенере, прекъш ши зрмашї ачестора, сунт принцї францозештї; фїлз чел маї таре ал Амператъли портъ тїлз де Принц Амперал; принцї францозештї, динлинїнд ал 18-леа ан, девїн мемврий аї сепатъли ши аї сватъли де стат; нмтеръл сепаторїор, че се денъмескї де Амператъл, сз нз трекъ нмтеръл де 150; демпїтатеа де сепатор е дмпревпатъ къ о платъ анъалъ пе вїауъ де 30,000 франчї; денътацї корпъли леїслатїв вор прїїмї фїзкаре о денъгъвїре де къте 6000 франчї пе ан; жъръмънтъл прескрїсї прїп арт. 4 ал констїтүцївней пе фїторїс ва сьна аша: „Жъръ сьнънере да констїтүцївней ши кредїнцъ Амператъли;“ Дар нмвтъл чел маї дусемпъторїс есте: ка пе фїторїс вьдетъл де келъїелї сз нз се маї вотеже дъпъ дмпрвпрї дн секүїнї, чї дънъ министрї. Дела дмторчереа Бървонїор се фькссе датїнъ ка келъїелїе знбї министрїс сз се дмпардъ дн капете, ши апої сз се десватъ ши сз се дмквїнъеже де камере дн деосевї фїзкаре; зп министръ орекаре сьна вотатъ пентръ о рамър а ресордъ-лї сьз нз пгтеа сз о келъїаскъ пентръ алъ рамър; сз пнпем къ се вота пентръ министрїл де ресвоїс о сьмъ орекаре, къ дн декъръл анълї с'а редъсї арматъ вїншор; дъпъ сїстема веке, дїн ачсастъ редъкүївней зрмъ зп прїсос дн вьдетъл ачсастї министрїс; дн време че дъпъ сїстема че есте а се дмтродъче, де а се вота пентръ фїзкаре министрїс песте тот, министрїл де ресвоїс пöте сз келъїаскъ ачел прїсосї ретасї дїн редъкүївней пе алъ рамър дїн ресордъл сїс, н. е. пе фабрїкареа коръїїлор де ресвоїс. Контрола че ера кїемат а фаче корпъл леїслатїв вьдетълї, ши дн каре ста тóтъ дмфлзїнъа са, прїп ачсастъ тьсъръ девїне де тот їлззорїс. Дн сьнї сепаторїї сунт де пърере кьшкъ къ ачсастъ Амператъл мерче преа де парте. Днтре каре знъл, кьпоскьт де авторїтате дн фїнанце, ар чї зїсї, къ прїп атїнса тьсъръ тóте гарантїе статълї де фїнанце се штерг ши къ сепаторїї сз се гьндсакъ вїне днпїнте де а дмквїнъа ши ачсаста. Маї къ сьмъ лъмеа негодъторсакъ ши їндсטרїсїс а днчепътъ а се дмгрїжа; факъ дмператълї се ва да атопнтерсакъ де а днкеїа трактате дъпъ пїак, ши де а дмтревзїнъа вани вїстерїей кьш дн ва венї, апої, зїк еї, чїне дн ва опрї кьнд еар венї врео канрїдїт, сз дмврьдїнъеже де о датъ лїбертатеа негодълї ши сз дъръме їндсטרїа францозсакъ... Ськъртъ маї тóтъ лъмеа е де пърере ши де дорїнцъ, ка пьдїна їнфлзїнцъ кьтъ о маї аре корпъл леїслатїв сз нз се слъбеаскъ ши маї таре, — дар нз е де крзът къ і се ва фаче дъпъ їнїмъ.

Англіа, London. Да 1846 вестїтъл Пел, кондкькторїл торїстїлор, къ пьтрзїдереа са превъзънд къ сїстема протекүїонаръ, дъпъ каре їмпортүївнейа грънелор стръїне се дмгресїа прїп влнї марї, нз маї пöте фї де фолос цереї дмнедекъндъї десвоїтарсакъ їндсטרїей, се декїаръ дмконтра ачелей сїстемї ши ефьлнї стертсакъ влнїлор пе вькате. Къ ачсастъ фантъ дьлсакъ се рьпсе де кьтръ торїстї, атїчї сїї полїтїчї нз маї пьдїнї дн зрмаръ; асфел арістократїа еглезъ, десфькьтъ пьлз ачї дн торїстї консерватївї ши дн вїгї маї лїбералї, се тьїз акъш дн треї: дн торїстї къ Дервї ши Д'їсраелї дн кап, дн вїгї къ Рьсел ши Палмерстон дн фрнпте, ши дн пелїцї къ Пел де кондкькторїс. Пелїцї, афаръ де зп пьнт, ад. лїбера дмтродъчере де гръне, се зпїащ дн тóте къ торїстї, вїгї се зпїащ къ пелїцї нз маї дн ачсаст пьнт. Да ачсасте треї партїде се маї дусемпнєзъ зпа ал патрълеа, ачсаста економїстїлор, а скóлеї дїн Маншестер, къ Ковден дн кап, карї пьззеск ла реформе маї радїкале. Министрїл лї Пел, пе маї спрїжїнїндсє де торїстї, кьзъ ши дн локъї венї министрїл Рьсел. Дервї ши Д'їсраелї комьтъръ пе мóрте сїстема лї Пелъ ши ал лї Рьсел. Дн зрмъ авьнтълї че ши лъаръ дн злїтїнї апї прїнчїпїле рестървотóре ши консерватїве треьвї сз казъ маї дн тьїз Палмерстон, ши кьрънд дъпъ ачсаста ши тот министрїл вїлор. Асфел венїръ ла кьртъ Торї къ Дервї ши Д'їсраелї дн кап. Лъмеа негьдъторсакъ ши тоцї ктүї авеа їнтерес ка пїнеа сз нз се тьлзпче скьшп пьлїтї дн Англіа прїїмїръ къ зп фел де недкредере ши дмгрїжїре пе министрїл лї Дервї. Дн асфел депреокнзїнївней се фькъръ адегерїе пентръ новл парламент. Къ перьдаре аштенга лъмеа сз вазъ кьвжїтъл де трон, прїп зрмаре ши програма министрїлї, кьчї пьлз ачї ачсаста околі де а се декїара къ деслзчїре пентръ сїс дмконтра скьшпїрей де пьне. Парламентъл се дескїсе, кьвжїтъл де трон се чїтї; дн сз ши асфел датъ се фери чїркзспектъл министрїс а сьпне пе фадъ, къ цїнева сащ ва лепъда сїстема дмтродъсз де Пелъ. Констръпсїс дн сз де онъсзївнейа, коалїатъ дїн Бїрї, дїн Пелїдї, ши дїн економїштї, треьвї сз тьртърїсакъ къ сїстема де Пелъ дмтродъсз, ши дн кьрс де 6 апї комьтъръ де Дервї ши маї къ сьмъ де Д'їсраелї е вьпъ ши фолосїтóре цереї, кьчї прїп ачсаста крескьръ фóрте венїтърїле цереї, дмпзїнъандсє зпеле дърї. Асфел ши зсї дої кондкьторї аї торїлор негаръ прїнчїпїл прїнчїпал ал партїдей лор;

кам рьшїнос лъкръ, дн сз гьндїръ къ, къ кїнъл ачсаста тьїнд апн дела мóра онъсзївней, се вор консоїда пе сказпеле министрїале. Къ тóте асєе сòртеа министрїлї Дервї атърпъ дела реслгатъл десваторїлор че кьрп токтаї акъш асзпра планълї де фїнанце фькьт де канчеларїл вїстерїей, де Дн Д'їсраелї. Каре план де фїнанце нз с'а гьсїт зпн маї де нїчї зп жьрнал еглезеск, ва „Тїмес“ дн лепъдъ фьръ кондїцївней, ачсаста лъжндсє де зп акт зїкьнд, къ пентръ зп акт офїчїос е преа фантастїк, еръ пентръ о жькьрїс е преа серїосъ.

Търчїа, Константинополе, 2. Дек. Весте вьпъ пентръ лъмеа катоїкъ, ши дн сьфлзтóре де грїжъ пентръ їзвїторїї де паче а tout prix!

Штїм къ днтре крештїнїї папїсташї ши днтре крештїнїї рьсзрїгенї домпеште дїспьта, къ чїне сз фїз маї таре дн вїсерїка Сьзїтълї Мормънт, зїдїтъ дн тьїз ши дн тьїз де Сьзїта Елена, маїка Ст. Константи Амш. пе шьнтеле Калварїей дн локъл зпде с'ащ гьсїт кречеа тьнтзїторїлї, аръ маї тьрзїз ши еарълї кьлїдїтъ; къ пе ачсаста дїн вєкьрї ла Портъ дн репресентъ Франца, еар пе ачсаста Рьсїа, ал кьреїа Цар де врезп секъл днкочї днї дн сьнї протекүївнейа песте тоцї крештїнїї де релїцївнейа рьсзрїгенї ши къ деосевїре пресге чеї че локъеск дн провинделе дн тьстреле Кондїнътърї але Амперїлї тьрческ. Маї асфел вартъ ачсастъ днтревзїнїе се хотъръ дн фавóреа крештїнїлор рьсзрїгенї, сащ маї вїне дн фавóреа протекторелї лор. Франца нз се тьлззїтї, скóсе о комїсїїне ла фаца локълї; пленїпотїнтеле рьсеск, кьш ам фост дншїтїнцат, фз дсє де крештїнїї рьсзрїгенї пе тьлнї дн трїзмф; тóте септеле презїчеащ къ ва кьшїтїга ши акъш Рьсїа; дн сз Тьрчїа се хотъръ адмїнтрелеа; еа дн темейндсє пе дрепт їсторїкъ дете Францей протекторатъл песте торъмънтъл сьзїтъ. Дн Осерофф, репресентантеле Рьсїей дн Константинополе, протестъ днконтра зпей атарї хотърърї „пъртїнїтóре“ кьш зїче, ши черъ къ енерїїс дела Портъ, къ пьлз нз і вор сосї їнстркүївнїле дела Ст. Петерсбьрг сз нз се деа, кьш е хотърът, кеїе вїсерїчей дн шьнїле патрїархълї папїстъшеск дїн Іерусалїм. Дн дешерт, Пóрта ретасе пе лъгъ хотърърей.

Амператъл Францозїлор пöте сз фїз тьндръ де ачсаст трїзмф стрълзчїт че полїтїка са дн афаръ дн репóртъ асзпра Рьсїей; дн сз аневоїс кредетъ къ Рьсїа ва ретънеа нз маї пе лъгъ зп протест голъ; дн флзїнъа полїтїкъ а ачсастей пьтерї дн рьсзрїт се дн темейеазъ пе релїцївнейа, апої тьндрїа гречесакъ нз пöте дн капе атъта зпїлїнцъ. Рьсїа нз пöте а се лъса вьтзтъ пе ачсастъ кьшп сьз педенсз де а ши перїклїта дн флзїнъа; д'алъ парте Амператъл Францозеск днкъ чїне таре ле опóреа Францей: д'ачсаста зїсеръш дела днчепът, къ ачсастъ весте вьпъ е дн сьфлзтóре де грїжъ пентръ їзвїторїї де паче.

— Планъл Тьрчїей де а опрї пьлзїреа вапóрелор стръїне дн Босфоръ ши де алънъл цїнътърїлор сале марїтїме, деспре каре се вьзъ о дншїратъ дн жьрналъ де Константинополе, се ши пьсє дн лъкьаре прїнтрїнъ чїркзларїс ал министрїлї челоръ естерне, дндрепатъ кьтре Амбасадорїї кьрїлор стръїне, дн каре лї се фаче кьпоскьт, къ дъпъ зп термін де треї лънї нз ва маї фї дн гьдъїт ла нїчї зп вапор а пьлзї сьз фламъръ стрейнъ дн Босфоръ сащ дн алї лїман ал Амперїлїлї.

— Се зїче кьшкъ сватъл чел таре де ресьелъ ар фї хотърът ка сз нз маї сьфере маї дн дельнїг дн сьлзтърїле зпей тьлнї де мьштенї, чї сз адъкъ ла сьпънере пе чеї маї черьїкошї днтре тоцї сьдїцїї ресьелї, ськъртъ се хотъръ ресвоїс днконтра Мьнтенегрїлї; д'ачсаста Омер Паша нз ва маї венї ла Константинополе кьш се зїчеа пентръ ашї да пьререа, чї ва лъа команда днконтра Мьнтенегрїнїлор ши ва днчепе оперьдївнїле днкъ дн асфел еарпъ. — Д'алъ парте Мьнтенегрїнїї ащ окъпат четъдъїа Завлїак. Деспре ачсаста се скрїщ зрмьтóреле дїн Скьтарї. Днпїнте къ патръ апї дої гречї, пьскьдї дн Покарїа нз департє де Завлїакъ, сьз препьсї къ ар фї оторът пе о кьнетенїз Чернагорєнъ фьръ днкїшї ши дъпъ о черчетаре днсоїгъ де кїнзрї фьръ дн вїне елїберадї ка невіновадї. Зпъл дїн ачсаста акъш, ка сз ши ресьвнє асзпра дрегьторїлор тьрчї дїн нз мїта четъдъїз, арътъ Мьнтенегрїлор калеа дъкьтóре дн Четъдъе. Ачсастъ тїкъ четате, днкзпївнїратъ де тóте латърїле къ апъ се кредеа де тьрчї де пелъмнавєръ, д'ачсаста нїчї къ авеа гарнїсòнъ маї таре де 20 фечїорї, карї се днделече къ нз пьтъръ конгръста їнїмїкьлї. Мьнтенегрїнїї тре-кьръ прїп савїе пе тоцї локзїторїї капаверї де а пьрта арме; кьрїаръ нз маї пе копї, пе мзїерї, пе вьтърлї ши пе тьпарї, пе ачсастї дїн зрмъ сьз кондїцївнейа ка пе фїторїс сз серьсакъ дн шїръл лор днконтра тьрчїлор. Ла 1835 ащ маї фост кьпрїнс'о днкъ одагъ Мьнтенегрїнї, фьръ дн сз скòшї ши ретънъадї дн тьлнї. Дъпъ каноната че се аде токтаї дїн Скьтарї, се дъ къ соко-тєла, къ асфел датъ се цїп вїне Мьнтенегрїнї дн Четате днконтра тьрчїлор дмпрезсзрьторї.